

**BIORÓŻNORODNOŚĆ
BOGACTWOWSKI**

**SZLAKIEM BOGACTWA
BIORÓŻNORODNOŚCI**

ŚWIĘTOKRZYSKIE

**Fundacja
Ziemia i Ludzie**

WARSZAWA 2017

Przewodniki „Szlakiem bogactwa bioróżnorodności” przygotowane zostały dla województw: mazowieckiego, lubelskiego, łódzkiego i świętokrzyskiego, w ramach projektu Fundacji Ziemia i Ludzie „Bioróżnorodność bogactwo wsi”.

Głównym przesłaniem projektu jest uświadomienie odbiorcom korzyści, jakie czerpiemy z otaczającej przyrody oraz wzbudzenie poczucia odpowiedzialności za jej ochronę.

Fundacja Ziemia i Ludzie założona w 2009 r. realizuje ideę zrównoważonego rozwoju, rozwoju społecznego i ekonomicznego powiązanego z ochroną środowiska naturalnego.

**Dowiedz się więcej na
www.bogactwowski.pl**

Autorzy:

Magdalena Bodnari

Ewelina Skoczeń, Anna Kalinowska

Redakcja merytoryczna i korekta:

Danuta Zalewska

Redakcja techniczna:

Ewelina Skoczeń

Fotografie:

Andrzej Wiszniewski,

Fotolia, Wikipedia

Wydawca:

Copyright© Fundacja Ziemia i Ludzie

ul. Napoleona Bonaparte 47 B

04-965 Warszawa

www.ziemialudzie.pl

Warszawa 2017

ISBN 978-83-943202-3-2

Niniejszy materiał został opublikowany dzięki dofinansowaniu Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Za jego treść odpowiada wyłącznie Fundacja Ziemia i Ludzie.

SZLAKIEM BOGACTWA BIORÓŻNORODNOŚCI

ŚWIĘTOKRZYSKIE

Spis treści

- 4 Czym jest różnorodność biologiczna?
- 5 Skarby przyrody ŚWIĘTOKRZYSKIEGO
- 6 Dolina Nidy
- 8 Ostoja Stawiany
- 10 Dolina Górnej Pilicy
- 12 Rezerwat przyrody Ługi
- 14 Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy Golejów
- 16 Wzgórza Chęcińsko-Kieleckie
- 18 Rezerwat Góra Miedzianka
- 20 Rezerwat przyrody Góra Dobrzeszowska
- 22 Przełom Lubrzanki
- 24 Dolina Białej Nidy
- 26 Rezerwat Krzemionki Opatowskie
- 28 Ostoja Pomorzany
- 29 Zabytkowa Aleja Lip w Modliszewicach
- 29 Mapa

Czym jest różnorodność biologiczna?

Różnorodność biologiczna to złożona sieć życia, której częścią jesteśmy też i my sami. Jest to termin oznaczający całe bogactwo form i przejawów życia na Ziemi.

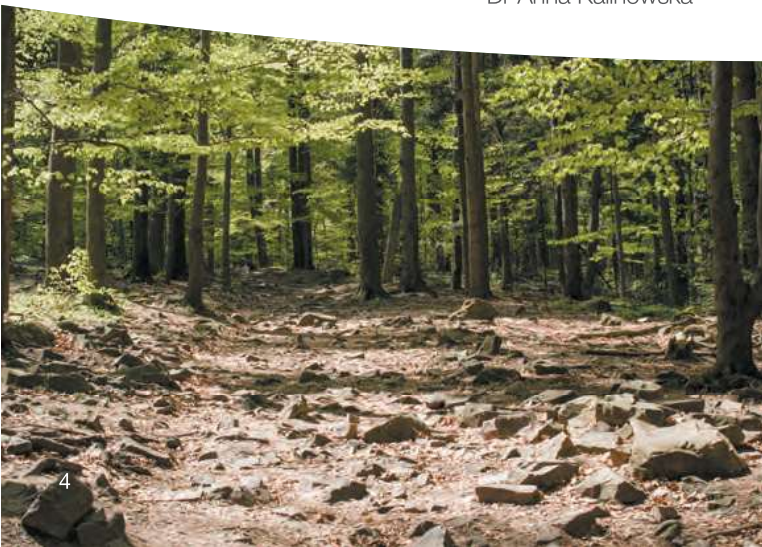
Różnorodność obejmuje nie tylko „dziką” przyrodę, ale także rasy zwierząt i odmiany roślin wyhodowane przez człowieka. To także wielość zachodzących między nimi zjawisk i procesów tworzących razem nierozzerwalny system życia, w którym sami stanowimy ogniwo. Nic więc dziwnego, że znaczenia różnorodności biologicznej dla trwania ludzkości i jakości jej egzystencji nie sposób przecenić.

Ocenia się, że ponad 40% światowej gospodarki opiera się na biologicznych produktach i procesach. Od bogactwa roślin, zwierząt i mikroorganizmów zależy wyżywienie ludzkości, jej zdrowie, potrzebny opał, bezpieczeństwo społeczne. Nie sposób wprost ocenić, jak wiele znaczy bogactwo życia na Ziemi dla rozwoju kultury, zaspokojenia potrzeby piękna i wartości duchowych – krótko mówiąc dla jakości życia.

Po prostu nie można wyobrazić sobie naszego trwania na Ziemi bez tej obecnej wokół nas wielości form żyjącego świata!

Niestety, różnorodność biologiczna zmniejsza się wprost na naszych oczach! Utrata różnorodności biologicznej to niepokojące ze wszech miar zjawisko, które, co potwierdzają badania, nabiera coraz większego tempa. W ciągu ostatnich 50 lat ludzkość zmienia i zmienia ekosystemy szybciej i bardziej dramatycznie niż w jakimkolwiek okresie w całej dotychczasowej historii.

Dr Anna Kalinowska

Skarby przyrody ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

W Polsce wciąż cieszymy się wielkim bogactwem przyrody, którą warto poznawać i należy chronić.

Województwo świętokrzyskie zajmuje część Wyżyny Małopolskiej, położone jest na terenie najstarszych w Polsce Gór Świętokrzyskich oraz malowniczych i bogatych w zabytki oraz skarby przyrody obszarów Ponidzia i ziemi sandomierskiej.

Na obszarze województwa świętokrzyskiego znajduje się Świętokrzyski Park Narodowy oraz 72 rezerваты przyrody, 9 parków krajobrazowych, 21 obszarów chronionego krajobrazu, z czego kilka to otuliny parków krajobrazowych. W województwie, w całości lub części znajduje się 40 obszarów Natura 2000: 2 obszary specjalnej ochrony ptaków i 38 specjalnych obszarów ochrony siedlisk. Do tego 700 pomników przyrody, 14 stanowisk dokumentacyjnych, ponad 100 użytków ekologicznych oraz 11 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych. (Źródło: RDOŚ w Kielcach).

Region obfituje w niezwykle rumowiska skalne zwane gołoborzami. Oczarowują pozostałości puszczy oraz duże, dobrze zagospodarowane obszary leśne, z całym bogactwem świata roślin i zwierząt. Liczne zbiorniki na czystych rzekach umożliwiają uprawianie wędkarstwa, żeglarsstwa, narciarstwa wodnego i windsurfingu.

Poznaj bogactwo przyrody województwa świętokrzyskiego!

W niniejszym przewodniku znajdują się wybrane, cenne przyrodniczo miejsca w województwie. Zachęcamy do ich poznania dla uświadomienia sobie piękna otaczającej przyrody, korzyści, jakie z niej możemy czerpać i poczucia osobistej odpowiedzialności za jej ochronę.

Dolina Nidy

NATURA 2000 (obszar ptasi)

Obszar ciągnie się na odcinku 60 km, dolina jest szeroka na 2 do 6 km. Najszerszy jest odcinek doliny w okolicach Umianowic, gdzie Nida tworzy unikatową deltę wewnętrzną. Nida jest rzeką silnie meandrującą, liczne są tu starorzecza oraz rozlewiska. Teren okalający rzekę to łąki, miejscami przechodzące w turzycowiska (żyźne łąki porośnięte turzycami – roślinami bardzo podobnymi do traw, które lubią środowiska wilgotne i kwaśne), a nawet bagna. Miejsca silnie podmokłe porośnięte są szuwarami. Na niewielkich odcinkach wzdłuż brzegów występują zarośla wierzbowe i olsy, a także sporadycznie zespoły łęgowe. W miejscach suchszych, dalej od rzeki, uprawiane są warzywa oraz tytoń. Wapienne i gipsowe wzgórza porośnięte są przez roślinność

stepową z gatunków kserotermicznych i słonolubnych. Na terenie ostoi znajdują się 23 pomniki przyrody.

Trzmielojad zwyczajny
(*Pernis apivorus*)

Licznie można zaobserwować w Dolinie Nidy gatunki ciepłolubnych owadów. Obszar jest ostoją wielu gatunków ptaków, gniazdują tu m.in.: trzmielojad, dzięcioł zielonosiwy, lerka (skowronek borowy), ortolan, dzięcioł czarny oraz derkacz. Dolina Nidy jest jednym z najważniejszych w kra-

ju miejsc odpoczynku i żerowania migrujących ptaków wodno-błotnych oraz ważnym w skali regionu miejscem zimowania tych gatunków. Na szczególną uwagę zasługuje zwłaszcza znaczna liczebność migrujących populacji rycyka oraz kulika wielkiego.

Region Doliny Nidy uważany jest za kolebkę plemiennego państwka Wiślan, o czym świadczą liczne w okolicy stanowiska archeologiczne z pozostałościami starych osad. Dolinę Nidy można przemierzać pieszo, rowerem, konno, kajakiem lub pontonem, a nawet szybowcem. Dobrym punktem widokowym na dolinę jest wzgórze, na którym stoi kaplica św. Anny.

Rycyk (*Limosa limosa*)

Ostoja Stawiany

NATURA 2000 (obszar siedliskowy)

Modraszek telejus
(Phengaris teleius)

Obszar zajmuje niewiele ponad 1000 ha, w rejonie Pogórza Szydłowskiego oraz w zachodniej części Niecki Połanieckiej. Rzeźbę terenu charakteryzuje lekkie pofalowanie z garbami i dolinkami. Przez obszar przepływa wiele strumieni oraz rzeczek o niewielkich przepływach i krótkich. W Ostoji Stawiany chronione są murawy kserotermiczne.

Fauna reprezentowana jest przez m.in. płazy, do ważniejszych zaliczyć można traszkę grzebieniastą. Łąki zasiedlają również motyl modraszek telejus, gatunek chroniony, ze względu na duże wymagania ekologiczne uważany za wskaźnik dobrego stanu zachowania środowiska. Występuje tu na przykład małych rozmiarów ślimak lądowy poczwarówka zwężona (gatunek pod ochroną). Ma zaledwie dwumilimetrowej wysokości muszlę i niewiele większe ciało. Występują tu także inne chronione gatunki mięczaków. Spośród ssaków żyje tu bóbr europejski i wydra. Do ciekawszych osobników świata ptaków należą: bąk, bocian czarny, błotniak stawowy, derkacz, lerka (skowronek borowy), dzierzba gąsiorek.

Fot. Jarosław Kruk
CC BY-SA 4.0-3.0-2.5-2.0-1.0

Ostoja Stawiany znajduje się blisko miejscowości Chmielnik i Kije. Są to stare wsie Ponidzia, czyli regionu położonego na terenie Niecki Nidziańskiej, nad środkową i dolną Nidą. Bardzo ciekawa jest wieś Kije, która jest jedną z najstarszych wsi Ponidzia. Położona jest przy dawnym szlaku cysterskim Jędrzejów-Staszów. Znajduje się tu wczesno-barokowy kościół z I połowy XVII w., z pozostałościami kościoła wcześniejszego (romańskiego). Warto odwiedzić również kopce pradziejowe (kurhany) we wsiach Gartatowice i Stawiany, a także osadę plemienną w Umianowicach oraz pozostałości parku podworskiego w Żydówku. Atrakcją turystyczną gminy jest kolejka wąskotorowa o nazwie: Ciuchcia Express Ponidzie. Kursuje w sezonie letnim na trasie Jędrzejów – Pińczów.

Lerka, skowronek borowy (*Lullula arborea*)

Dolina Górnej Pilicy

NATURA 2000 (obszar siedliskowy)

Trzepla zielona
(*Ophiogomphus cecilia*)

Obszar zajmuje powierzchnię ponad 11000 ha, znajduje się w zachodniej części województwa świętokrzyskiego. Pilica jest rzeką silnie meandrującą, a jej nurt w przeszłości wielokrotnie się zmieniał.

Brzegi rzeki porośnięte są gęstymi zaroślami wierzbowymi. Na terenie obszaru dominują naturalne kompleksy leśne: grąd, lasy mieszane świeże i wilgotne oraz łągi i olsy w dolinach rzecznych. Znajdują się tu również liczne wilgotne łąki. Dawne bagna i torfowiska wysychają z powodu melioracji terenu.

Świat zwierząt na terenie obszaru jest bardzo różnorodny. Ssaki reprezentowane są przez bobra europejskiego, wydrę, nietoperza nocka. Spośród płazów występują tu traszka grzebieniasta i kumak nizinny. Pilica jest ostoją dla minoga ukraińskiego (jest to prymitywny kręgowiec z rodziny bezżuchwowców, gatunek osiadły), a z ryb spotkamy tu kozę i głowacza białopłetwego. Bytują tu również owady: trzepla zielona – duża ważka, w Polsce pod ścisłą ochroną oraz czerwończyk fioletek – motyl z rodziny modraszkwowatych, zagrożony wyginięciem. Występuje tu również rzadki słodkowodny ślimak – zatoczek łamliwy. Ma muszlę w kształcie cienkiego krążka z ostrą krawędzią, szeroką na 8–11 mm. Kiedyś był

Bóbr europejski
(*Castor fiber*)

gatunkiem pospolitym, obecnie jest rzadko spotykany, zagrożony wyginięciem, a więc objęty został ścisłą ochroną gatunkową. W Dolinie Górnej Pilicy gniazduje wiele gatunków ptaków, m.in.: bocian biały i czarny, żuraw, bąk, ślepowron, czapla, łabędź, czy trzmielojad (duży, wędrowny ptak drapieżny z rodziny jastrzębiowatych).

Za punkt startowy do eksplorowania Doliny Górnej Pilicy można wybrać miejscowości Przedbórz, Włoszczowę, Koniecpol lub Szczekocin. Na terenie ostoi znajdują się dobrze utrzymane i oznakowane szlaki piesze, rowerowe i konne. Pilicą można słuwać kajakiem. W Szczekocinie znajduje się interesujący XVIII wieczny zespół pałacowy.

Kumak (*Bombina*)

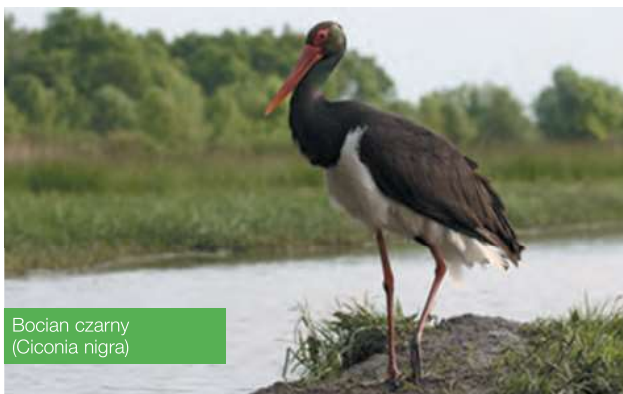
Rezerwat przyrody Ługi

NATURA 2000 (obszar siedliskowy)

Ten niewielki rezerwat, leżący w obszarze Natura 2000 Dolina Górnej Pilicy, zajmuje obszar 88 ha, znajduje się na terenie nadleśnictwa Kurzelów nieopodal Włoszczowej. Ma chronić miejsca lęgowe wielu gatunków ptaków żyjących w środowisku wodno-bagnistym i leśnym.

Rezerwat obejmuje zarastający zbiornik wodny i bagno oraz otaczające je bory sosnowe. Występuje tu wiele rzadkich gatunków roślin, między innymi bardzo rzadka w Polsce rosiczka długolistna. Ponieważ żyje w środowisku ubogim w azot (torfowiska), braki azotu w podłożu uzupełnia owa dożernością.

W rezerwacie stwierdzono występowanie 46 gatunków ptaków, m.in.: bociana czarnego, żurawia, świstuna, krwawodzioba, samotnika, czy wilgi.

Bocian czarny
(*Ciconia nigra*)

Rosiczka długolistna
(*Drosera anglica*)

Zespół przyrodniczo-krajobrazowy Golejów

Wawrzynek wilczełyko
(*Daphne mezereum*)

Zespół zajmuje obszar 1,41 ha. Znajduje się na skraju lasu w bliskim sąsiedztwie leśniczówki Golejów. Wyróżniony został tu 140 letni starodrzew sosnowo-dębowy, który jest pozostałością po dawnych, naturalnych lasach. Dęby osiągają wysokość do 24 m. Poza sosną i dębem w tutejszych lasach występują buk i grab. Elementem rozpoznawczym dla Golejowa jest ok. 100 jezior krasowych, które za sprawą resztek torfowego dna i skał gipsowych uchodzą za wyjątkowo

przyjazne dla ludzi, ze względu na właściwości lecznicze, niemal takie jak buskie borowiny. Otoczone są one podmokłymi łąkami. Bogata flora to m.in. chronione i rzadkie gatunki roślin: chrobotki ze względu na współzycie grzybów z glonami zaliczane są do grupy porostów, wawrzynek wilczełyko i jałowcowaty, podkolan biały, parzydło leśne. Oprócz nich spotkać można bardziej pospolite: paprotkę zwyczajną, bluszcz pospolity i widłaka goździstego.

Na terenie zespołu żyją łosie, borsuki i wydry. Świat ptaków reprezentowany jest m.in. przez kormorana, perkoza, bielika, czarnego bociana oraz czaplę.

W pobliżu Golejowa znajduje się Staszów, interesujące miasto pod względem zabytków – zwiedzić można gotycki kościół św. Bartłomieja, klasycystyczny ratusz, rynek o układzie szachownicowym. Znajduje się tu również XIX wieczny dworek oraz park miejski założony w drugiej połowie XIX w.

Wzgórza Chęcińsko-Kieleckie

NATURA 2000 (obszar siedliskowy)

Obszar rozciąga się na powierzchni ponad 8 500 ha, znajduje się na Wyżynie Małopolskiej, w zachodniej części Gór Świętokrzyskich. Na terenie występują liczne doliny rzeczne oraz między nimi - odkryte grzbiety górskie. Ostoję charakteryzuje urozmaicona rzeźba terenu. Znajduje się tu wiele jaskiń, m.in. słynna jaskinia Raj. Została utworzona w wapieniach pochodzących z okresu środkowego dewonu, które ok. 360 milionów lat temu powstały na dnie płytkiego morza. Choć jest to niewielka jaskinia, wyróżnia się ona wśród polskich jaskiń bogatą i dobrze zachowaną szatą naciekową. Długość korytarzy jaskini wynosi około 240 m, z czego do zwiedzania udostępnione jest ok. 180 m. W przeszłości na wzgórzach intensywnie eksploatowano surowce skalne.

Szata roślinna ostoi jest bardzo zróżnicowana. Wśród siedlisk leśnych występują bory sosnowe i mieszane, dąbrowy, grądy, olsy i łągi. Na stromych zboczach wzniesień i w kamieniołomach utrzymują się ciepłolubne murawy, a w dolinach - łąki i pola uprawne. Spośród roślin rzadkich i chronionych występują tu: sasanka otwarta i storczyk - obuwik pospolity.

Fauna to liczne stanowiska rzadkich motyli – modraszka telejus i czerwończyka nieparka (motyl dzienny z rodziny modraszkatowatych, objęty ochroną ścisłą, znajduje się na Czerwonej Liście Zwierząt Ginących i Zagrożonych w Polsce).

Jaskinie są miejscem zimowania wielu gatunków nietoperzy, spośród których najcenniejsze są zimowiska mopka,

nocka Bechsteina i nocka dużego. Na obszarze żyją bóbr europejski i wydra. Interesujący jest świat ptaków, gniazdują tu m.in.: zimorodek, świergotek polny, orlik krzykliwy, bąk, lelek, bocian biały i czarny, trzmiełojad, czy lerka.

Czerwończyk nieparek
(*Lycaena dispar*)

Obszar ma wyjątkowe walory geologiczne i geomorfologiczne oraz historyczno-kulturowe. Odnaleziono tu pierwsze ślady pobytu człowieka paleolitycznego, był to też jeden z najstarszych ośrodków osadniczych Małopolski.

Turystycznie okolica jest terenem bardzo bogatym i zróżnicowanym. W Świętokrzyskim Parku Narodowym warto zobaczyć zespół klasztorny Benedyktynów z XII w. W Chęcinach znajdują się ruiny zamku na zboczach skalistego wzgórza. W Tokarni znajduje się jeden z największych skansenów w Polsce. W Dobrzeszowie znajduje się najstarszy i najlepiej zachowany ośrodek kultu pogańskiego. W Górach Świętokrzyskich liczne są szlaki zarówno piesze, jak i rowerowe. Na terenie Chęcińsko-Kieleckiego Parku Krajobrazowego została wytyczona ścieżka dydaktyczna Chęciny – Szewce. W Nowej Słupi raz do roku organizowana jest impreza plenerowa Dymarki Świętokrzyskie, podczas której można podziwiać pokaz wytopu rudy żelaza w piecach dymarskich, metodą stosowaną przed 2 tysiącami lat.

Rezerwat Góra Miedzianka

Mroczek późny
(*Eptesicus serotinus*)

Rezerwat zajmuje powierzchnię 25 ha, obejmuje Górę Miedziankę mierzącą 356 m n.p.m., która jest zachodnim krańcem Grzbietu Chęcińskiego. Wewnątrz góry znajdują się złoża, które wydobywano od XIV w. – chalkopiryt, malachit, azuryt, a także staszycyt i lubeckit. Rudy miedzi przetwarzane były między innymi w hucie w pobliskim Polichnie. Pozostałością eksploatacji górniczej są szyby i sztolnie. Na Miedziance znajduje się kilka jaskiń i schronisk skalnych, niektóre

o imponujących długościach, na przykład jaskinia w sztolni Zofia ma długość 279 metrów.

Roślinność stanowią krzewy tarniny, dzikiej róży, berberysu i jałowca. Z fauny warto zwrócić uwagę na nietoperze: mroczka późnego, mopka, nocka wąsatka.

Ze szczytu wzniesienia roztacza się piękny widok. Stwarza to doskonałe warunki do fotografowania panoramy. Możemy stąd podziwiać: Łysogóry, Pasma Oblęgorskie, Pasma Przedborsko-Małogoskie, wieś Miedziankę, szczyty Grząbów Bolmińskich, oraz Dolinę Chęcińską, nad którą góruje zamek w Chęcinach. Widać również kamieniołom na Ostrówce.

Przez fragment rezerwatu Miedzianka przechodzi żółty szlak turystyczny, który jednak omija wyrobiska górnicze i jaskinie. W miejscowości Miedzianka znajduje się warte uwagi Muzeum Górnictwa Kruszcowego.

Rezerwat przyrody Góra Dobrzeszowska

Ten leśny rezerwat przyrody zajmuje niespełna 25 ha. Sama góra ma 367 metrów nad poziom morza, jest częścią Pasma Dobrzeszowskiego w Górach Świętokrzyskich. Rezerwat został utworzony dla ochrony naturalnego środowiska góry, jako zespołu przyrodniczo-archeologicznego, związanego z istnieniem na szczycie kompleksu kamiennych, owalnych wałów datowanych na VIII w. Badania były tu prowadzone w latach 70-tych XX w. Zbiorowisko kamieni o zagadkowym pochodzeniu porośnięte było zaroślami, a po oczyszczeniu ukazały się trzy elipsowate wały kamienne, które prawdopodobnie pełniły rolę słowiańskiego miejsca kultu.

Góra zbudowana jest z piaskowców dolnotriasowych, odsłaniających się w formie rumowisk skalnych i pojedynczych, dużych głazów. Góra jest zalesiona. Rosną tu jodła pospolita, sosna zwyczajna i modrzew europejski. Występuje również dąb szypułkowy, buk zwyczajny, klon jawor w wieku 70-120 lat oraz pojedyncze okazy jodły, buka i dębu, osiągające wiek około 140 lat, uznawane za pomniki przyrody. W runie leśnym występują rośliny, w tym rzadkie i chronione m.in.:

Modrzew europejski
(*Larix decidua*)

wawrzynek wilczczyko, bluszcz pospolity, konwa-

Konwalia majowa
(*Convallaria majalis*)

lia majowa, paprotka zwyczajna, przylaszczka pospolita, czosnek niedźwiedzi, żywiec cebulkowy, czworolist pospolity.

Góra Dobrzeszowska była miejscem jednej z największych bitew partyzanckich na Kielecczyźnie, stoczonej w dniach 29-30 września 1944 r. i zapisanej w historii jako bitwa pod Gruszką.

Rezerwat znajduje się w pobliżu Kielc i Skarżyska-Kamiennej. Kielce są nie tylko doskonałą bazą wypadową w okoliczne tereny atrakcyjne przyrodniczo, ale również siedliskiem ciekawych zabytków. Warto zajrzeć tu do XVII w. Pałacu Biskupów Krakowskich, w którym znajduje się Muzeum Narodowe. Interesujące są kościoły – bazylika katedralna wzniesiona w XII w., kościół św. Wojciecha, czyli najstarsza świątynia w mieście z X w., kościół garnizonowy, który niegdyś był cerkwią. W mieście znajduje się również synagoga oraz dwa kirkuty. Na uwagę zasługuje również architektura świecka – dworki i pałacyki. W Skarżysku-Kamiennej odwiedzić można muzeum im. Orła Białego z pamiątkami z czasów II wojny światowej. Godne uwagi są również wspomnienia i ślady po tutaj żyjących Żydach.

Przełom Lubrzanki

NATURA 2000 (obszar siedliskowy)

Obszar zajmuje powierzchnię trochę ponad 270 ha, położony jest 10 km od Kielc w kierunku Świętej Katarzyny. Przełom ciągnie się od Radostowej do Dąbrówki, nabiera tu charakteru górskiego potoku. Rozdziela pasmo górskie na pasmo Klonowskie (Dąbrówka) i Łysogóry (Radostowa).

Obszar obejmuje fragment doliny rzecznej z licznymi dopływami oraz przylegające do nich podmokłe łąki, które zajmują większość powierzchni. Dolinę porastają łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe.

Gąsiorek, dzierzba gąsiorek
(*Lanius collurio*)

Górski przełom Lubrzanki jest miejscem, które upodobały sobie mięczaki: skójką gruboskorupowa, skójką malarska i szczeżuja wielka. Rzekę zasiedlają m.in. minogi strumieniowe i bardzo nielicznie – brzanki. Świat ptaków reprezentują zimorodek i dzierzba gąsiorek, a w dolinie mieszkają bóbr europejski i wydra.

Obszar znajduje się w gminach Górno i Masłów w pobliżu Kielc, można tu z łatwością dostać się autobusem, pociągiem lub samochodem. Przez cały rok wędrować można po okolicznych górach po oznakowanych szlakach. Latem atrakcyjny jest wypoczynek przy zbiorniku wodnym w Cedzynie, a zimą skorzystać można z wyciągu narciarskiego

w Krajinie Zagórze. W Leszczynach znajduje się XVII w. kościół p.w. św. Jacka Odrowąża. W Ciekotkach wychowywał się Stefan Żeromski, który bardzo doceniał piękno i malowniczość przełomu Lubrzanki, który został opisany w jednym z listów do ukochanej.

Skójka gruboskorupowa
(*Unio crassus*)

Dolina Białej Nidy

NATURA 2000 (obszar siedliskowy)

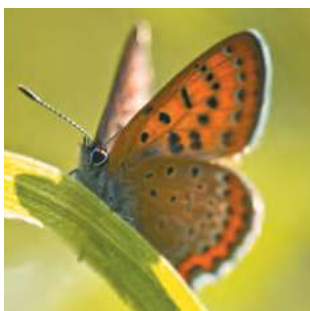
Rozciągnięta na ponad 5000 ha Dolina Białej Nidy obejmuje główny nurt oraz dopływy – Lipnicę oraz Kwilankę. Teren ciągnący się wzdłuż koryta Białej Nidy oddziela Nieckę Włoszczowską zbudowaną z gliny, piasku i torfu, od Płaskowyżu Jędrzejowskiego, który wyróżniają margle kredowe, z piaskami i gliną. Wzdłuż doliny rzeki zlokalizowane są liczne stawy hodowlane. Większość obszaru zajmują podmokłe łąki i lasy. Pod ochroną w ostoi są doliny i wyniesienia wzdłuż rzeki Białej Nidy i jej dopływów. Biała Nida jest łącznikiem między Nidą i Pilicą, które razem tworzą korytarz ekologiczny.

Pałka (Typha)

Charakterystyczne dla roślinności w ostoi są łęgi olszowo-jesionowe, występujące zwykle w terenach bagiennych. Przy samej rzece, gdzie nurt płynie spokojnie i koryto meandruje, występują liczne rozlewiska porośnięte turzycami i pałką wodną.

Środowisko w obszarze Doliny Białej Nidy jest wilgotne, co stanowi dobre warunki do bytowania mięczaków. Czyste i naturalne środowisko rzeki stanowi bardzo

Czerwończyk fioletek
(*Lycaena helle*)

dobrze warunki dla skójki gruboskorupowej, żyją tu również poczwarówka zwężona, poczwarówka jajowata, modraszek telejus, czerwończyk nieparek, modraszek nausitous oraz czerwończyk fioletek. Teren lubią również płazy – kumak nizinny i traszka grzebieniasta. Ostoja jest ważnym miejscem dla ptaków. Gniazdują tu bocian biały, bocian czarny,

żuraw, nur rdzawoszyi, nur czarnoszyi, bąk, ślepowron, czapla biała, czapla purpurowa, czapla modronosa, łabędź czarnodzioby, łabędź krzykliwy, podgorzałka, trzmielojad, kania czarna, bielik i wiele innych.

Na terenie gminy Oksa znajdują się pomniki przyrody: Zakrzów – 10 dębów, aleja modrzewiowa w Oksie (w której skład wchodzi 91 drzew) oraz 22 dęby, 2 lipy i modrzew na terenie parku dworskiego w Rzeszówku. Atrakcją są także odsłonięcia geologiczne oraz grupa głazów narzutowych w Rzeszówku. W Nagłowicach znajduje się Dworek Mikołaja Reja, w którym urządzone jest muzeum poświęcone pisarzowi.

Rezerwat Krzemionki Opatowskie

Neolityczna kopalnia krzemienia pasiastego wraz z wyrobiskami górniczymi i śladami obozowisk górniczych, oraz obecne na tym terenie rośliny zostały objęte ochroną w rezerwacie przyrody o powierzchni ponad 350 ha. Kopalnie były eksploatowane w latach 3900-1600 p.n.e. przez ludność kultury pucharów lejkowatych i kultury amfor kulistych, a w epoce brązu – przez przedstawicieli kultury mierzanowickiej. Wytwarzane tu produkty, najczęściej siekiery i dłuta rozprawdane były po znacznym obszarze, do ponad 600 km. Na ścianach chodników zachowały się rysunki wykonane węglem drzewnym. W późniejszych latach teren kopalń został opuszczony i zarastał lasami. Dopiero w 1913 r. powstała wieś Krzemionki, las wycinano i dokonano odkrycia wyrobisk.

Wawrzynek główkowy
(*Daphne cneorum*)

Na miejscu zostało zorganizowane muzeum. Podziemia są udostępnione dla zwiedzających na trasie turystycznej o długości pół kilometra. Trasa nie jest wymagająca fizycznie, tunele są oświetlone i wszystkie mają wysokość pozwalającą na pokonywanie ich będąc wyprostowanym. Warto odwiedzając Krzemionki zabrać ze sobą własną latarkę, aczkolwiek nie jest to konieczne.

Fot. Pe pawel [Public domain]

W rezerwacie występuje 39 gatunków roślin rzadkich i chronionych, wśród których 11 podlega ochronie ścisłej, 2 gatunki są chronione częściowo, pozostałe zaś należą do gatunków roślin rzadkich. Do najciekawszych należą: wawrzynek główkowy, zawilec wielkokwiatowy, goryczka krzyżowa, obuwik pospolity, lilia złotogłów, dziewięciśli bełtodygowy, ostrożeń panoński, naparstnica zwyczajna.

Gniewosz plamisty, miedzianka
(*Coronella austriaca*)

Świat ptaków rezerwatu jest równie bogaty. Łącznie z gatunkami sporadycznie zalatującymi jest ich tu ok. 70 gatunków. Płazy i gady są reprezentowane przez kilka gatunków, w tym bardzo rzadkiego węża – gniewosza plamistego.

Obszar rezerwatu z racji dużego obszaru i częściowego ogrodzenia jest ostoją dla znacznej liczby ssaków, od jelenia aż po ryjówkę aksamitną i ryjówkę malutką – najmniejszego ssaka żyjącego w Polsce, o masie ciała 3-7 gramów.

Ostoja Pomorzany

NATURA 2000 (obszar siedliskowy)

Cietrzew zwyczajny
(*Lyrurus tetrix*)

Obszar zajmujący niespełna 1000 ha położony jest we Wzgórzach Opoczyńskich stanowiących północno-zachodnią część Gór Świętokrzyskich. Jest to teren z dużą ilością torfowisk, występują tu bory bagienne oraz łąki świeże, oraz w mniejszej ilości zmiennowilgotne.

Na terenie ostoi znajdują się trzy torfowiska – Białe Ługi, Gabrielnia oraz Przybyszowy. Są one jednym z największych skupisk populacji ważki zalotki większej w województwie świętokrzyskim. Na tutejszych łąkach występuje tu licznie motyl modraszek telejus. Na uwagę zasługują również ptak z rodziny kurowatych – cietrzew zwyczajny oraz liczna populacja żurawia. Z rzadkich gatunków spotkać można motyle dzienne dostojkę akwilonaris i niestrzępa głogowca, oraz wędrownego ptaka drapieżnego błotniaka zbożowego.

Na skraju Wyżyny Kielecko-Sandomierskiej znajduje się miejscowość Końskie, a w niej interesujący XVIII wieczny zespół parkowo-pałacowy, późnogotycki kościół św. Michała, cmentarz z XVIII i XIX wiecznymi nagrobkami, oraz barokowy kościół św. Anny. Przez Końskie przechodzi niebieski szlak turystyczny ze Skarżyska-Kamiennej do Kuźniaków.

Zabytkowa Aleja Lip w Modliszewicach

Lipa (Tilia)

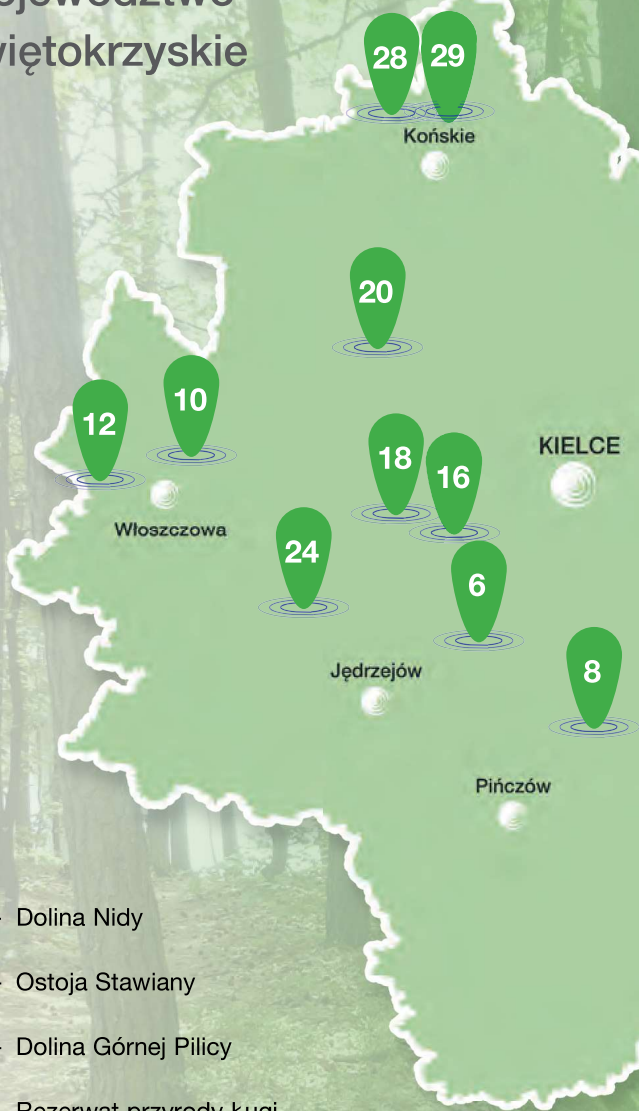
Aleja Lip występująca na terenie Końskich i Modliszewic składa się z kilkunastu drzew, które mają około 300 lat. Drzewa są długowieczne. Rosną przy drodze wojewódzkiej nr 746 relacji Końskie – Żarnów.

Aleja Lip to wspaniały przykład przydrożnych alej, które już od ponad 200 lat są elementem tradycyjnego krajobrazu Środkowej Europy. Są cennym siedliskiem przyrody, w tym gatunków

chronionych prawem krajowym i europejskim. Na terenach rolniczych są często jedynym schronieniem wielu gatunków, szczególnie ptaków, nietoperzy i owadów. Wnętrze starych drzew to bogaty ekosystem, żyją tu setki gatunków owadów, grzybów i drobnoustrojów. Przydrożne drzewa łagodzą mikroklimat, spowalniają wiatry, sprzyjają opadom, chronią glebę przed erozją, a także wpływają na globalny klimat pochłaniając dwutlenek węgla.

W sąsiedztwie Alei zobaczyć można dwór obronny, zlokalizowany obok siedziby Świętokrzyskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Modliszewicach.

Województwo świętokrzyskie

- 6 – Dolina Nidy
- 8 – Ostoja Stawiany
- 10 – Dolina Górnej Pilicy
- 12 – Rezerwat przyrody Ługi
- 14 – Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy Golejów
- 16 – Wzgórza Chęcińsko-Kieleckie
- 18 – Rezerwat Góra Miedzianka
- 20 – Rezerwat przyrody Góra Dobreszowska

Skarżysko-Kamienna

22

Ostrowiec Świętokrzyski

26

Opatów

14

Chmielnik

- 22 – Przełom Lubrzanki
- 24 – Dolina Białej Nidy
- 26 – Rezerwat Krzemionki Opatowskie
- 28 – Ostoja Pomorzany
- 29 – Zabytkowa Aleja Lip w Modliszewicach

Dofinansowano ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

PARTNERZY MERYTORYCZNI

Uniwersyteckie Centrum Badań nad Środowiskiem Przyrodniczym i Zrównoważonym Rozwojem

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie Wydział Żywności Ekologicznej

Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa Państwowy Instytut Badawczy

PATRONI

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Marszałek Województwa Lubelskiego

Marszałek Województwa Łódzkiego

Marszałek Województwa Świętokrzyskiego

Wojewoda Lubelski

Wojewoda Łódzki

Wojewoda Świętokrzyski